

НАСЪРЧАВАНЕ НА МНОГОЕЗИЧНО ОБРАЗОВАНИЕ В СТРАНИТЕ ОТ ЦЕНТРАЛНА АЗИЯ: ПРИМЕРЪТ НА КИРГИЗСТАН

Атанасия Стоянова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията се разглежда въпросът за спазване на езиковия баланс в програмите за многоезично образование в съответствие с особеностите на социолингвистичната ситуация в местата, където компактно живеят етнически малцинства. Анализира се опитът за пилотиране на многоезични програми в Киргизстан.

Keywords: multilingual and multicultural education; multilingual competences; social integration; partial and full immersion programs

Въведение

Необходимостта от осмисляне на въпросите на многоезичното мултикултурно образование произтича от нуждите за развитие на културното многообразие и запазване на националната идентичност, укрепване на толерантността и межкултурния диалог, детерминанта на които се явява разрастващият се бързо цялостен процес на глобализация.

Населението на централноазиатските държави е мултиетническо. В същото време, във всяка от петте държави – Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан, титулярната етническа група представлява абсолютно мнозинство. Етническите малцинства в тези страни основно са представители на етноси, автохтонни за региона. Казахстан и Киргизстан имат също доста големи, но бързо намаляващи общности на руснаци. Казахстан има най-голям дял на етнически малцинства сред своите съседи.

Използването на руски език, макар и по-малко в сравнение със съветския период, си остава доста широко разпространено, особено в обществената сфера и образованието. Той има статут на официален език в Киргизстан и е език на междуетническо общуване в Казахстан, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан. В Туркменистан със статут на език на междуетническо общуване е също и английският език.

Наследена от времето на СССР, образователната система на страните от Централна Азия е била ориентирана към осигуряване на образование на различни малцинствени етнически групи на сегрегирана основа. Училищното обучение традиционно е било организирано на майчин език, при което училищата с малцинствени езици на обучение фактически са били част от образователната система на съседна държава: учебни програми, учебници, подготовка на учители, както и изобщо професионалното образование, са били осигурявани от страните, в които дадените езици са имали статут на втори официален език (след руския). По този начин след разпада на Съветския съюз централно-азиатските страни са били изправени пред сложно наследство – неинтегрирано мултиетническо население и сегрегирана образователна система.

През годините на независимостта всичките държави от региона, освен Туркменистан, продължават да поддържат училища с малцинствени езици на обучение наред с училищата с държавен или руски език на преподаване, макар и броят им постепенно да намалява. В Казахстан на майчин език се обучават представителите на узбекското, уйгурското и таджикското малцинство; 22 езика на етнически групи, живеещи в Казахстан, се преподават като отделни предмети в 108 училища, а 16 езика на по-малки по брой етноси в страната се преподават като майчин език в неделни училища. В Узбекистан обучение в основните училища, в допълнение към узбекски и руски, се организира на пет малцинствени езика: казахски, таджикски, каракалпакски, туркменски и киргизски. Таджикистан предоставя възможност за получаване на средно образование на майчин език на четири малцинствени групи: узбекска, киргизка, казахска и туркменска. В Киргизстан средно образование се предоставя на два малцинствени езика: узбекски и таджикски. В системата на професионалното и висшето образование на всички страни от Централна Азия основно функционират държавните езици – руски и английски.

Туркменистан следва различен път в обучението на етническите малцинства – от 2000/2001 учебна година записването в узбекоезични, казахоезични и киргизоезични средни училища е спряно, сериозно намалява и обучението на руски език. Университетите предлагат курсове на туркменски, турски, английски и руски език.

Очевидно е, че след разпада на Съветския съюз страните от Централна Азия биват изправени пред значителни предизвикателства в реформирането и поддържането на своите образователни системи поради липса на достатъчен опит, ревизиране на сътрудничеството със съседните страни в областта на образованието: отказ от импортиране на учебници и масова подготовка на педагогически кадри в сродните за малцинствата страни, както и сериозни икономически трудности. Разработват се нови учебни програми, издават се учебници и учебни материали, правят се промени в

системата на подготовка и повишаване квалификация на учителите и др. Тъй като сериозни усилия се изискват за укрепването на училищното обучение на държавен език, което е било пренебрегвано през съветско време, проблемите на училищата с малцинствени езици на обучение остават на втори план: учебниците по основните предмети се превеждат от държавен или руски език и нерядко стигат до училищата със закъснение и в недостатъчно количество, качеството на превода често е ниско, което затруднява използването им; подготовка на учители по учебните дисциплини, освен майчин език, се организира предимно на държавен или на руски език; обучението в професионалните и висшите училища постепенно се предлага основно на държавен и на руски език. Като изрично трябва да се подчертае, че горепосоченото, макар и характерно за всичките страни от региона, има специфика във всяка една от тях.

Вече след първото десетилетие на независимостта става ясно, че проведените образователни реформи в страните на Централна Азия не успяват да установят „интегрирана образователна система с равен достъп, равни възможности и равни резултати от обучението за всички ученици независимо от тяхната принадлежност към мнозинството или малцинството“⁽¹⁾.

Актуалността на промените в областта на образованието на националните малцинства е обусловена и от повишената роля на държавния език като инструмент за социална интеграция, от необходимостта да се осигури равен достъп до средното и висшето образование за ефективно участие на лицата, принадлежащи към националните малцинства, във всички форми на социалния, икономическия и културния живот.

В обществото се формира разбиране за това, че получаването на училищно образование само на роден език:

- не осигурява необходимото равнище на усвояване на държавния и другите езици, търсени и предпочитани в региона и извън него;
- затруднява достъпа на випускниците от тези училища до висше образование и кариерно развитие;
- ограничава възможностите за социална активност и може да стане причина за дискриминация и социално напрежение в страната.

Става все по-очевидно, че съществуващата образователна система чрез предлагане на моноезично сегрегирано образование отваря пътя за езикова и етническа сегрегация, възпроизвежда социално-икономическото неравенство, предразсъдъци и стереотипи, остава сериозен източник на напрежение.

Затова търсенето на по-балансиран подход към образованието на малцинствата, който да осигурява висококачествено образование, равни възможности за всички и да насърчава междуетническа хармония и гражданско единство, остава сред приоритетите на по-нататашната реформа на образованието в централноазиатските страни.

Многоезиковото и поликултурното образование като фактор за социална интеграция

За успешно насърчаване на разнообразно общество за постигане на междукulturна хармония и обединение на различия образователната политика трябва да се стреми към намиране на баланс между зачитането на правата на лицата, принадлежащи към малцинства, за изучаване или обучаване на майчин език и необходимостта да се създаде единно образователно пространство с равни шансове и равни възможности за качествено образование за всички.

Многоезичното образование е важен елемент на такава политика. Терминът „мноезично образование“, утвърден от ЮНЕСКО²⁾, означава използването в образованието на най-малко три езика, а именно – майчин език, регионален или държавен език и международен език³⁾. Характерното за многоезичното образование е това, че целевите езици се изучават не само като учебен предмет, но се използват и като средство за получаване на информация, средство за комуникация в процеса на обучението, което позволява да се формира многоезична компетентност на учениците. При това майчиният език остава в основата за развитието на личността и осъзнаването на собствената национално-културна принадлежност.

Качественото усвояване на държавния език, като едно от главните условия за социално включване, допринася за формирането на гражданската идентичност на учениците от малцинствен произход. А владенето на регионални и международни езици разширява възможностите за по-нататъшното образование и трудовия пазар.

От гледна точка на международните норми, решаването на тази комплексна задача предполага:

- създаване на общо образователно пространство, осигуряващо равни възможности за реализация на потенциала на всеки, който признава и цени многообразието и съдейства за развитие на културите по света, за толерантност и уважение към „другия“⁴⁾;

- съчетаване на обучението на държавен и официален език с възможността учениците да изучават майчиния си език или да получат образование на този език⁵⁾;

- утвърждаване на многоезичното образование както за представителите на малцинствата, така и за титулния етнос⁶⁾;

- включване на курсове по история, култура, религия; отразяване в образователните програми на традициите и приноса както на мнозинството, така и на представителите на малцинствата, а също така и достойно представяне на разнообразието и плурализма във всички предметни области, обхванати в учебната програма⁷⁾;

- осигуряване участие на всички заинтересовани страни в разработване на толерантно и балансирано учебно съдържание, консултации и мониторинг на

учебно-възпитателния процес; оценка на неговата резултатност; съпричастност на тези страни и споделяне на отговорности с публичната власт за успех в образованието⁸⁾.

При избора на модел и разработването на многоезични програми се налага да се отчитат следните изисквания, фиксирани в международните документи и потвърдени от водещия опит в тази област⁹⁾:

- обучението на майчин език има особено важно значение за началното обучение и за грамотността. Затова то следва да се осъществява, по възможност, във всички образователни степени;

- обучението по втория език, като допълнение към майчин език, следва да започне в ранна възраст;

- използването на два и повече езика за придобиване на знания, т.е. за изучаване на учебните предмети;

- балансираните многоезични образователни програми трябва да съчетават преподаването на държавния и официалния език (езици) с възможностите на учениците да усвоят езика на малцинството, към което принадлежат, или да получат образование на този език¹⁰⁾;

- интензивно и междудисциплинарно изучаване и на трети¹¹⁾ (световен) език, така че при завършване на училище учениците да могат да ползват тези езици и това да стане показател за практическите езикови компетенции в XXI век¹²⁾.

Въвеждането на многоезично образование е част от политиката за интеграция и позволява да се преодолее културната и икономическата изолация на отделни лица и съобщества, помага за запазване на майчиния език успоредно с качествено усвояване на държавния, официалния и чуждия език. Този подход, от една страна, позволява да се удовлетворят основните граждански права, свързани с получаване на качествено образование, а от друга – намалява рисковете, произтичащи от недостатъчното знаене на държавния език, гарантира конкурентоспособността на випускниците на трудовия пазар.

Езиковото многообразие в съвременен Киргизстан

Киргизката република е мултиетническа държава, в която според преброяването през 2009 г. живеят представители на повече от 100 различни етнически групи. Населението на Киргизстан е 5 663 133 души (2013 г.) според оценки на Статистическия комитет на Киргизстан¹³⁾. Между 1959 и 1999 г. броят жителите на страната нараства от 2 066 000 до 4 850 000 – над два пъти¹⁴⁾.

Многообразието е резултат от най-различни фактори, действали продължително време. Освен традиционно живеещите киргизи, узбеки, таджики, казахи етническата картина се допълва от преселниците от Руската империя, както и от придошлите по време на съветската епоха, свързани с индустриализацията и евакуацията през Втората световна война, както и с принудителните изселвания. Тенденциите на демографската динамика през изминалия

половин век сочат увеличение на дела на етническите киргизи, който от 40% през 1959 г. е достигнал 73%, както се оценява в началото на 2017 г. Също така преброяванията от 1959 г. и 2009 г. сочат увеличение от 10% до 14% от дела на етническите узбеки. Броят и делът на руснаците намалява – от 30.2% през 1959 г. до 5.8% в началото на 2017 г. Сред напускащите страната след 1991 г. са и представители на други славянски народи, а също и немците и евреите. Същевременно се наблюдават нови преселвания: етнически киргизи от Таджикистан, трудова миграция от Узбекистан и Китай; приток на хора вследствие на развиващите се икономически връзки с Турция, Иран и други страни.

Държавният език в Киргизия е киргизки, който използва кирилска графика. Руският език е със статут на официален. Във всекидневното общуване част от населението е двуезично и използва освен майчиния и втори език, обикновено руски или киргизки. Според различни източници тази част от населението, която използва руски език като втори, представлява около 30%. Киргизкият език се използва като втори език от 4 до 10% от населението¹⁵⁾.

Различните региони в републиката се отличават по своята етноезикова специфика. Съществуват моноетнически и моноезични области, където киргизите са повече от 90%. В други области на страната редом с киргизите в различно процентно съотношение са узбеките, таджиките, руснаците, уйгурите и казахите. С най-голямо етническо многообразие се отличава населението в най-големите градове на републиката – Бишкек, Ош, а така също и Чуйска област. В тези градове и в посочената област киргизите са от 50 до 60%. В Бишкек и Чуйска област значителна част от населението са руснаци (повече от 20%) и дунгани (повече от 6%), в гр. Ош – узбеки (около 40%).

Съвместната историческа съдба на различните етнически, езикови и професионални групи в Киргизстан способства за формиране на социални отнoшения, които в продължение на много години осигуряват устойчивост на многообразието и възможност за самореализация и участие на гражданите от различни етноси.

В ситуации на политическа и социална нестабилност обаче, на кризи във властта те се оказват недостатъчни. Междуетнически конфликти в южната част на страната през 1990 г. и 2010 г. налагат преосмисляне на държавната политика за управление на многообразието в страната, което засяга както езиковата политика в цялост, така и езиковата политика в образованието.

През 2012 г. Концепцията за укрепване на единството на народа и междуетническите отношения, приета от парламента на Киргизката република, поставя задача за формиране на гражданска нация.

Езиковото многообразие в образователната система на Киргизстан

Понастоящем образователната система на Киргизия в голяма степен се базира на традициите, заложили през съветския период.

В предучилищната подготовка се използват киргизки, руски и узбекски език. Според оценки на Статистическия комитет на Киргизстан около 43% от децата се обучават на киргизки език, 56% – на руски, по-малко от 1% – на узбекски. В аспекта град – село това съотношение значително се променя в градовете, като там 20% се обучават на киргизки език и 80% – на руски. Наблюдава се тенденция към нарастване броя на децата, обучаващи се на киргизки език както в селските райони, така и в градовете (от 33% през 2010 г. до 42,9% в 2013 г.).

Училищното обучение се осъществява на четири езика: киргизки, руски, узбекски, таджикски¹⁶). Трябва да се отбележи, че в многоезичните държави изборът на език на обучение невинаги е в пряка връзка с етническата принадлежност на гражданите. Изборът на език на обучение е комплексен проблем, който е детерминиран от няколко фактора, включително от исторически особености и традиции, образователната политика на държавата, позицията на родителите и предпочитанията на ученика. От всичките 2235 училища през 2016/2017 учебна година 64% училища са с киргизки език на обучение и обхващат 509 хил. ученици – 43,3% от всичките ученици. В една десета част от училищата (9,7%) на руски език се обучават 14,6% от учениците. На узбекски език се обучават 16,1 хиляди ученици в 43 училища (1,9% от всички училища), на таджикски – 0,2% от учениците в 3 училища (2,2 хиляди ученици)¹⁷).

Една четвърт от училищата (24,6%) имат паралелки с различни езици на обучение, така наречени смесени училища, с паралелки, обучаващи се на различни езици. В такива училища се обучават 42,1% от учениците. Сложно е да се проследи динамиката на изменение броя на учениците според езика на обучение в тези училища, тъй като Националният статистически комитет не води на отчет броя на учениците в паралелките с различни езици на обучение.

Същевременно се очертават и нови тенденции. *В училищата с един език на обучение се отбелязва повишаване на броя на училищата с киргизки и руски език на обучение пропорционално на общия брой на училищата; три пъти съкращаване на училищата с узбекски език на обучение и намаляване броя на учениците в тях повече от четири пъти.*

Съществено – 3,3 пъти, е нараснал броят на смесените училища с два и повече езика на обучение, където се преподава на киргизки, руски и узбекски език в сравнение с 2010/2011 учебна година: от 15 на 50 училища. С 12% се е увеличил броят на училищата, в които са сформирани паралелки с киргизки и руски език на обучение (от 349 на 369) и с 8% (от 44 на 48) – броят на училищата, в които учениците се обучават в отделни паралелки на узбекски и руски език.

Успоредно с училищата, където обучението се извършва на майчин език (в това число и на езиците на етническите малцинства в местата с компактно население), се разпространява практика на „пълно потопяване“ (full

immersion), където децата още от първи клас се обучават изключително на втори език. Обикновено тези училища или паралелки за етническите киргизи са с руски език на обучение, а за децата с узбекски, таджикски, дунгански и др. произход са училища с киргизки или руски език на обучение. Рускоезичните училища са 9,2% от общия брой на средните училища в републиката, а в 424 училища са създадени паралелки с руски език на обучение.

В системата на *висшето професионално образование*¹⁸⁾ една четвърт (25%) от студентите се обучават на киргизки език, повече от 70% (72,7%) – на руски, от 1,5% до 2% – на английски, около 1% – на турски, 0,02 на узбекски език. През последните години не се наблюдава значително изменение в съотношението на езиците на обучение с изключение на обучаващите се на английски (увеличаване с 20%) и на узбекски (съкращаване 24 пъти – от 1318 на 55 човека).

Етапи на формиране на многоезичното образование в Киргизстан

Процесът на въвеждане на многоезиково образование е доста дълготраен и според международната практика продължава до десет години и повече. Затова, когато една страна си поставя тази задача, трябва да се знае, че това е дълъг път, който ще включва доста промени и изисква комплексен подход. Опитът на Киргизстан потвърждава този извод.

Първият етап от тази образователна реформа в Киргизстан (2002 – 2008 г.) е насочен към търсене на нови подходи за управление на многообразието в образованието. Под егидата на президента на страната Аскар Акаев с подкрепата на Върховния комисар на ОССЕ по националните малцинства през 2005 г. е направен анализ на образованието на малцинствата от група национални експерти, които правят извод за необходимостта от развитие на многоезиково и поликултурно образование като важен фактор за интеграция на поликултурното общество на Киргизстан. Бива разработена и концепция, която, макар и неприета официално, залага основите на нормативно-правова база за реализация на поликултурното образование в страната. През 2008 г. Министерството на образованието и науката на Киргизката република разработва и утвърждава концепция за развитие на поликултурното и многоезичното образование, както и Целева програма за реализация на Концепцията¹⁹⁾.

На този етап голямо внимание се отделя на работата за усъвършенстване на методиката на преподаване на „втория език“ (държавния – киргизки, и официалния – руски). Започват и първите опити за пилотиране на многоезично обучение в детски градини и начални училища, организирани в рамките на проект, реализиран от неправителствена организация ТИЛДИЛ с подкрепата на швейцарската организация CIMERA. Макар и сполучлив, опитът на пилотирането не получава разпространение и работата дори в самите пилотни организации се прекратява след преключването на проекта.

През втория етап (2009 – 2011 г.) усилията се насочват към създаване на координационен център и развитие на управленска система за въвеждане на поликултурното и многоезичното образование, по-дълбоко запознаване с международния и регионалния опит, анализ на потребностите от многоезично образование в страната. С подкрепата на ВКНМ ОССЕ започва пилотна апробация на многоезични образователни модели в 10 пилотни училища. Организира се по-широко информиране на заинтересованите страни – родители, учители, ученици, културни дружества и т.н., за предимствата на многоезично и поликултурното образование. Идеите за интегрирано многоезичното образование се популяризират с цел формиране на позитивно отношение към тях в обществото.

През следващите години **(2012 – 2015), на третия етап** от процеса на образователната реформа, са приети нови документи, които затвърждават развитието на многоезичното и поликултурното образование като един от приоритетите за устойчиво развитие на страната. За да се осигурят институционална устойчивост и приемственост в сектора поликултурно и многоезично образование, приоритетни направления са включени в концептуални и стратегически за обществото и страната документи: Концепция за укрепване единството на народа и междуетническите отношения в Киргизката република (2012 г.), Национална стратегия за устойчиво развитие на Киргизката република ((НСУР) за периода 2013 – 2017 г. и План за действие на правителството на Киргизката република (за реализация на НСУР – 2013 – 2014 г.). Тази идея получава подкрепа и в такива важни документи като Концепция за развитие на образованието до 2020 г.; Стратегия за развитие на образованието (СРО) в периода 2012 – 2020 г., както и в разработените програми за реализиране на СРО.

В Указ на Президента на КР от 2 юни 2014 г. № 119, с който е утвърдена Национална програма за развитие на държавния език и за усъвършенстване на езиковата политика в Киргизката република (за периода 2014 – 2020 г.), директно е посочена необходимостта от *„изграждане на ефективна езикова политика, осигуряваща пълномащабно функциониране на държавния език...; формиране на ново многоезично поколение киргизстанци, свободно владеещи майчиния, държавния, официалния, а така също и международни езици“*.

Развива се потенциалът на местните експерти по проблемите на многоезичното образование. Продължава разширяването на програмата с нови участия, насочени към овладяване на държавния и/или официалния език: броят на училищата, реализиращи многоезични програми, нараства до 56, започва работа в 5 детски градини и в две пилотни висши учебни заведения. В експерименталната работа участват повече от 400 учители. С цел разширяване дейността по програмата за многоезично образование още около 400 педагози участват в различни форми за усъвършенстване на своята методическа и езикова подготовка. Общо около 1000 педагози от предучилищното, училищното

и висшето образование са преминали подготовка по всички аспекти на многоезичното образование. Успоредно с това се усъвършенстват механизмите за координация, подобряват се възможностите за подпомагане на пилотните организации от консултанти, експерти, с методически ресурси, инструкции, инструменти за мониторинг и оценка и т.н.

От 2016 г. усилията се фокусират върху мониторинг и анализ на резултатите от експеримента. Осъзнава се необходимостта от създаване на комплексен план за внедряване на програмата за многоезичното образование като основа за развитие на индивидуалното многоезичие и равен достъп до качествено образование, както и засилване на дейността по посока на многоезичното образование като средство за интеграция в обществото.

Особеностите на многоезичните програми, апробирани в Киргизстан

В основата на многоезичното образование в Киргизстан е заложен additive model – обогатяващ/допълващ модел на многоезично образование, и се осъществява посредством частично „потопяване“ (partial immersion).

Пилотирането на многоезични програми на обучение започва през 2011/2012 учебна година, първоначално в 10 училища, а от 2014/2015 учебна година в този процес се включват още 46 училища и пет детски градини. През 2015/2016 учебна година броят на учениците в многоезичните програми на обучение е 9000 (20% от общия брой на учениците от пилотните училища) и 250 деца от детските градини. От 306 паралелки в 142 целевият език е киргизки, в 155 – руски, а 9 паралелки са с по два целеви езика: киргизки и руски. В две висши училища започва разработка и апробация на програма за подготовка на педагози за многоезично обучение²⁰.

Повечето от училищата въвеждат целевите езици за изучаване на предметите още в начално училище (I – III клас), като в рамките на урока по отделни учебни предмети се използват два езика (E1 + E2 или E1 + E3). Пропорционалното разделение на времето между двата езика в рамките на предмета зависи от етапа на обучение и степента на владение на тези езици от учениците. При това в началната фаза на целевия език се работи с изучения материал, а новият материал се преподава на майчиния език на учениците.

На този етап за двуезично преподаване се избират предмети от цикъла „Изкуство“ – музика и изобразително творчество, от физкултура, трудово обучение, родинознание, които не са натоварени терминологически и оперират с конкретни понятия, като същевременно позволяват да се създават комуникативни ситуации, които могат да бъдат подкрепени визуално.

Постепенно се увеличава и броят на предметите, които се изучават билингвално. Изборът на предмети за билингвално изучаване зависи от целите на програмата. Ако програмата има за цел формиране на общи комуникативни компетенции у учениците по целевия/втори език, на втори етап (IV – VII

клас) постепенно билингвалното обучение се разпространява по нови предмети, такива като роден край, етика, основи за безопасност в живота. Ако целта на програмата е формиране на академични компетенции в целевия език, билингвалното преподаване постепенно се прилага върху нови предмети от естествено-математическия и хуманитарния цикъл.

Делът на използване на целевия език в рамките на предмета също се увеличава постепенно (в съотношение 80/20, 70/30, 60/40, 50/50), като към X – XI клас може да се стигне до преподаване на дадения предмет изцяло на целевия език. Изисква се спазване на баланса за използване на първия и втория/третия език като език на обучение: в I – III клас примерното съотношение на езиците е 70/30 с предимство на първия език; на втория етап (IV – IX клас) делът на целевия език / целевите езици в учебното време постепенно се увеличава, като към IX клас може да стане 50/50 – 30/70. В гимназиалните класове делът на втория език като език на обучение ще преобладава, на него ще се преподават всички предмети, заложи в общонационалното тестиране, чрез което се осъществява достъпът до висше образование.

Мониторингът на пилотните училища и детски градини показва, че повечето от тях (59%) показват устойчиво функциониране на програмата. В една трета от пилотните училища се реализират отделни елементи от многоезичната програма. Анализът сочи, че в пилотните училища се е повишило както качеството на езиковото обучение, така и на образованието, като цяло. Вариантът на многоезичното образование, който се реализира в пилотните училища, позволява да се развиват езиковите компетенции не само по целевите езици: държавния и руския, но и съобразяване с потребностите от владее на майчиния език. Директорите, учителите и родителите отбелязват подобряване на комуникативните навики на учениците на различни езици, в това число и навиките за межкултурна комуникация и толерантност.

Изменила се е и същността на възпитателния процес. Интересът на учениците към образователния процес е нараснал, мотивацията и вижданията им за перспективите на обучение са придобили ново качество, в много случаи те са станали и по-успешни в учебния процес. По отношение професионализма на учителите – те не само са повишили своята езикова компетентност, но са усвоили и нови подходи и технологии, които редовно прилагат в своята работа. Поставя се ново начало в сътрудничеството между учителите – работа в екип. Тези промени в работата на учителите оказват влияние върху развитието на колектива, върху изменението на атмосферата в училище и върху отношението на учениците и родителите към училището.

Отношението на родителите към многоезичното образование съществено се е променило в положителна посока. Броят на поддържащите многоезичното образование през последните 3 години е нараснал повече от 5 пъти – от 18% на 85%. Важно значение за това има политиката за запазване и разви-

тие на родния език и използването на варианта частично „потапяне“, което облекчава учениците при усвояването на втория език. Учениците от южните региони отбелязват, че усвояването на киркизки език е подобрило общуването им с техните връстници. Учителите се отнасят позитивно към въвеждането на многоезично образование и свързват по-нататъшното разпространение на многоезичните програми не само с подобряването на езиковото обучение, но и с повишаване на качеството на образованието в страната.

Наред с всичко това учителите се сблъскват с определени проблеми, затрудняващи разширяването на обхвата на многоезичните програми. Качеството на многоезичното образование независимо от комбинацията на езиците е тясно свързано с равнището на езиковата подготовка по майчин език, с качеството на стандартите по учебните предмети и учебно-методическите комплекси, с наличието на квалифицирани кадри. Във връзка с това осигуряването на приемственост при изучаване на майчин език във всички образователни степени, включително и в предучилищното образование, става особено актуално.

По-нататъшното разпространение на многоезичните програми в Киргизстан изисква отделен анализ на трудностите, които са срещнали в своята работа пилотните училища. Те могат да се разделят на три групи: трудности, свързани със знаенето на целевия език на преподаване; трудности, свързани с овладяване на новите методи и подходи на преподаване, и проблеми от материален характер.

Настоящото изложение дава основание да се смята, че в Киргизстан са налице сериозни основи за въвеждане на многоезично образование.

Насърчаването на многоезичното образование в Киргизстан е подкрепено от всички заинтересовани страни. Използването на обогатяващи програми на многоезично образование с опора на майчин език в пилотните училища заедно с доброволното присъединяване към тези програми укрепват доверието на обществото към тази реформа; води до осъзнаване на факта, че многоезичното образование е ефективно решение на въпроса за запазване на майчиния език, за качествено усвояване на държавния език и за улесняване достъпа до регионални и световни езици. Този подход, от една страна, позволява да се удовлетворят основните права на гражданите за съхраняване на самобитността на различните етнически групи, а от друга – създава възможност за формиране на гражданска идентичност и за социална интеграция.

NOTES /БЕЛЕЖКИ

1. Люблянские рекомендации об интеграции разнообразных обществ. ВКНМ ОБСЕ, Гаага, 2012.
2. Резолюция 30 С/12: Образование в многоязычном мире. Принята Генеральной конференцией ЮНЕСКО в 1999 г.

3. Резолюция 30 С/12, ЮНЕСКО, 1999 г.
4. Люблянские рекомендации об интеграции разнообразных обществ. ВКНМ ОБСЕ, Гаага, 2012, стр.69.
5. Рамочная Конвенция о правах национальных меньшинств, Совет Европы, Страсбург, 1995 г., статья 14; Гаагские рекомендации ВКНМ ОБСЕ, Гаага, 1996.
6. Люблянские рекомендации об интеграции разнообразных обществ. ВКНМ ОБСЕ. – Гаага, 2012, стр.69.
7. Конвенция о правах ребенка, ООН, 1989 г., статья 7; Люблянские рекомендации об интеграции разнообразных обществ. ВКНМ ОБСЕ, Гаага, 2012, стр.70.
8. Рамочная Конвенция о правах национальных меньшинств, Совет Европы, Страсбург, 1995 г., статья 15; Документ Копенгагенского совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ, параграф 30; Декларации ООН о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам, статья 3.
9. Всеобщая декларация ЮНЕСКО о культурном разнообразии (2001), „Образование в многоязычном мире“, Установочный документ ЮНЕСКО, октябрь 2002 г. http://www.un.org/ru/events/iyl/brochure/monitoring_2002.pdf; Стратегический документ ЮНЕСКО по подготовке учителей для билингвального образования (2007); Гаагские рекомендации о правах национальных меньшинств на образование и пояснительная записка, ВКНМ ОБСЕ, октябрь 1996; <http://www.osce.org/ru/hcnm/32190?download=true>; Ословские рекомендации о правах национальных меньшинств в области языка и пояснительная записка, ВКНМ ОБСЕ, февраль 1998; <http://www.osce.org/ru/hcnm/67541?download=true>; Люблянские рекомендации по интеграции разнообразных обществ, ВКНМ ОБСЕ, ноябрь 2012 г.; <http://www.osce.org/ru/hcnm/111071?download=true>; Общеевропейские компетенции владения иностранным языком: Изучение, обучение, оценка (2001) и др.
10. Рамочная Конвенция о правах национальных меньшинств, статья 14, Совет Европы, 1995 г.
11. „Образование в многоязычном мире“, Установочный документ ЮНЕСКО, октябрь 2002 г. http://www.un.org/ru/events/iyl/brochure/monitoring_2002.pdf.
12. Резолюция ООН 30 С/12: Осуществление в мире языковой политики, основанной на многоязычии (1999 г.); „Образование в многоязычном мире“, Установочный документ ЮНЕСКО, Октябрь 2002 г. стр.13; http://www.un.org/ru/events/iyl/brochure/monitoring_2002.pdf
13. Национальный статистический комитет Кыргызской Республики, Национальный состав населения.<http://www.stat.kg/ru/opendata/category/312/>. Посетен на 2 декември 2017 г.

14. Итоги Первой национальной переписи населения Кыргызской Республики 1999 года. <http://www.stat.kg/stat.files/census.pdf>. Посетен на 2 декември 2017 г.
15. Например Aminov K., Jansen V., Juraev S., Overland I. Language Use and Language Policy in Central Asia. *CentralAsiaRegionalDataReview*. Vol.2, No.1, Spring 2010.
16. Национальный статистический комитет Кыргызской Республики, Социальные тенденции Кыргызской Республики 2007 – 2011, Выпуск 8, Бишкек 2012, <http://www.stat.kg/media/publicationarchive/15cae993-156f-409a-82f3-67d77b8fea16.pdf> - посетен на 02.12.2017 г.
17. Источник: Министерство на образованието и науката на КР.
18. Национальный статистический комитет Кыргызской Республики, Кыргызстан в цифрах, Бишкек 2014 г. <http://stat.kg/media/publicationarchive/923d0e3f-a24b-4f01-b2f6-4d248ce3d64a.pdf>. Посетен на 02.12.2017 г.
19. Утвърдена с решение на Колегията на Министерството на образованието и науката на Киргизката република от 24 април 2008 г. Целите на програмата за развитие на поликултурно и многоезично образование в Киргизката република са:
 - съдействие за обеспечиване на международно съгласие, единство на народа и цялостност на страната въз основа на запазване на езиковото и културното многообразие на Киргизката република;
 - преход „от многоезична страна към многоезичен индивид“: формиране на полиезичен гражданин на Киргизката република, претежаващ навики, необходими за живота в поликултурно общество;
 - създаване на единно образователно пространство, обезпечавашо общ стандарт и качество на обучение независимо от езика/езиците на обучение в училище.
20. Источник: Министерство на науката и образованието на Киргизката република.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Beyker K. (2001). *Osnovy bilingvalynogo obrazovania i bilingvizma*. 3-eizd. – Multilingual matters, Clevdon [Бейкер К. (2001). *Основы билингвального образования и билингвизма*. 3-еизд. – Multilingual matters, Clevdon].
- Zhetpisbaeva, B.A. & Baybek, M.D. (2015). Kontseptualyn podhod k organizatsii poliyazchnogo obrazovania v Respublike Kazahstan, ØRLEU, *Vesti neprervnogo obrazovania*, №3(10) [Жетписбаева, Б.А. & Байбек, М.Д. (2015). Концептуальный подход к организации полиязычного образования в Республике Казахстан, ØРЛЕУ, *Вести непрерывного образования*, №3(10)].

- Stoyanova, A.T. & Glushkova, M. Yu. (2016). *Kak razrabotaty i vnedrity ustoychivuyu programmu mnogoyazichnogo obrazovania*. Bishkek [Стоянова, А.Т. & Глушкова, М. Ю. (2016). *Как разработать и внедрить устойчивую программу многоязычного образования*. Бишкек].
- Aminov, K., Jansen, V., Juraev, S. & Overland, I. (2010). Language Use and Language Policy in Central Asia. *Central Asia Regional Data Review*. Vol.2, No.1, Spring/2010.

PROMOTING MULTILINGUAL EDUCATION IN THE COUNTRIES OF CENTRAL ASIA: EXAMPLE OF KYRGYZSTAN

Abstract. The article considers the issue of observing the language balance in the programs of multilingual education, taking into account the peculiarities of the sociolinguistic situation in the places of compact residence of ethnic minorities. It analyses the experience of piloting multilingual education programs in Kyrgyzstan.

✉ **Atanasia Stoianova, PhD student**

Multilingual Education Expert
Central Asian Education Programme
OSCE HCNM
Faculty of Education
University of Sofia
Sofia, Bulgaria
E-mail: atanasia.stoianova@gmail.com